

POPÜLER DİZİ-FİLM KARAKTERLERİNİN LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ROL MODEL ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ‘ONUN GİBİ OLSAM’

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Nuri TÜRK¹, Abdullah ATLI²

1 Arş. Gör., Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, nuri.turk@siirt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7059-9528.

2 Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, abduallah.atli@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7504-484X.

Geliş Tarihi: 30.09.2020 Kabul Tarihi: 30.01.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.802862

Öz: Yapılan araştırmalar dizi-filmlerin lise öğrencileri üzerinde önemli etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte dizi-filmlerin lise öğrencilerinin rol model alma davranışı üzerindeki etkisini inceleyen sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Bu nitel araştırmanın amacı lise öğrencilerinin dizi-film karakterleri hakkındaki düşüncelerini derinlemesine inceleyerek bu karakterlerin rol model alma davranışları üzerindeki etkilerinin keşfedilmesidir. Siirt ilinde üç farklı liseden 30 öğrenciyle yapılan nitel görüşmelerin içerik analizi sonucunda lise öğrencilerinin dizi-film karakterlerini şu ana temalar çerçevesinde rol model aldıkları görüldü: “Konuşma tarzı”, “Fiziksel görünüm ve kıyafet”, “Motivasyon sağlama”, “Kişiler arası ilişkiler” ve son olarak “Kariyer edinme”. Sonuç olarak, lise öğrencilerinin takip ettikleri dizi-filmlerdeki karakterlerin birçok özelliğini örnek alarak onlar gibi davranmaya çalıştıkları görüldü. Elde edilen bulgular çerçevesinde çeşitli öneriler sunuldu.

Anahtar Kelimeler: dizi-film, dizi-film karakterleri, rol model alma, lise öğrencileri

THE EFFECT OF POPULAR SERIES-MOVIES CHARACTERS ON HIGH SCHOOL STUDENTS' ROLE MODELING BEHAVIOR: 'IF I WERE IN THEIR SHOES, ...'

Abstract:

Studies show that series-movies have important effects on high school students. However, there are limited number of studies examining the effects series-movies on the role modeling behavior of high school students. The purpose of this qualitative research is to examine the thoughts of high school students about the characters of series-movies in depth and to discover the effects of these characters on their role modeling behaviors. As a result of the content analysis of the qualitative interviews conducted with 30 students from three different high schools in Siirt province, it was seen that the high school students took the characters of the series-movies as role models within the framework of the following main themes: "Talking style", "Physical appearance and clothing", "Motivation", "Interpersonal relations" and finally "Career acquisition". As a result, it was seen that high school students tried to act like them by taking many characteristics of the characters in the series-movies they followed. Various suggestions were presented within the framework of the findings.

Keywords: Series-movies, series-movie characters, role modeling, high school students

Giriş

Televizyon, insanlığın yaşamına girdiğinden beri bireylere ilişki kurabilecekleri ikinci bir dünya sunmaya başlamıştır. Bu dünya ile etkileşimde bulunan bireyler hayatlarının farklı alanlarında izlediklerinden etkilenmekte ve birtakım davranışsal değişimler yaşamaktadırlar (Giddens, 2000). Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yürütülen bir çalışmaya katılan 16-74 yaş arasındaki kişilerin %87'sinin televizyon izlediği ve en çok izlenen programlar içerisinde "Yerli Dizilerin" ikinci sırada yer aldığı belirlenmiştir (RTÜK, 2018). RTÜK (2019), yeni medya kullanım alışkanlıkları ile ilgili yaptığı farklı bir çalışmada da ortaokul öğrencilerinin televizyon programlarından en çok dizi-filmleri takip ettikleri bulgusuna ulaşmıştır.

Yüksek izlenme oranlarına sahip olan dizi-filmler, anlatılarında toplumda bulunan kültürel değerlere yer vermeleriyle takipçilerinin duygularını harekete geçirebilme gücüne sahiptir. (Çöteli, 2016). Dizi-filmler hem bu kültürel değerleri işleme hem

de sürekli yayınlanmaya devam etmeleri sebebiyle izleyicinin dizi-filmin hikâyesine eşlik etmesini ve karakterlerle özdeşleşmesini sağlamaktadır (Uluyavaş, Ünlü ve Baycu, 2011). Yüz yüze iletişimin aksine bu yeni iletişim tarzı insanın öykündüğü kişilerle daha kolay ve hızlı bir şekilde bağlantı kurmasına yol açmaktadır. İzleyiciler zamanla hızlıca eriştikleri ekrandaki karakterlere aşına olurlar ve genellikle bu bireyleri arkadaşları ve komşuları gibi tanıdıklarını hissederler. Karakterlerin izleyiciler için önemi, karakterlerle kişisel ilişkiler kurma ve o karakterler gibi olma arzusuna dayanmaktadır (Giles, 2002). Son dönemlerde daha da popüler olan dizi-filmlerin ve bu filmlerin kahramanlarının ergenler üzerinde ciddi etkileri olduğu bilinmektedir. Örneğin Taş ve Yalçınkaya (2015), dizi-film karakterlerinin ergenleri daha çok argo kullanmaya ve okuldan kaçmaya teşvik ettiğini belirtmektedirler. Yine bu karakterlerin ergenlerde şiddet eğilimlerini arttırdığı gözlemlenmiş ve dizi-filmlerin ergenlerle ebeveynleri arasında çatışmaya sebep olduğu sonucuna varılmıştır. Ergenlerin dizi-film karakterlerini gözlemleyerek birtakım değişimler göstermesi sosyal öğrenme temelli bir süreçtir.

Sosyal öğrenme kuramı insanların başkalarını gözlemleyerek bilgi, kural, yetenek, strateji, inanç ve yaklaşımlar edinebileceği teorisine dayanır (Bandura, 1989). Bu kurama göre birey çoğu sosyal, duyuşsal ve bilişsel davranış kazanımını çevresindeki model aldığı kişiler aracılığıyla edinir (Bandura, 1986). Bandura rol model alma kavramını bir gözlemcinin düşünce kalıplarını, duygusal tepkilerini ve davranışlarını başka bir kişininine uyacak şekilde değiştirdiği psikolojik eşleştirme süreçlerinin bütünü olarak tarif etmiştir (Bandura, 2001). Rol model ise onun gibi olunmak istenen (Paice ve Moss, 2002), bireye “ben de yapabilirim” mesajı veren (Bages ve Martinot, 2011; Huguet ve Regner, 2007) ve bireyin kendisine benzer olarak algıladığı (Allen, 2019; Asgari, Dasgupta ve Stout, 2012; Bandura, 1986; Cheryan, Siy, Vichayapai, Drury ve Kim, 2011) kişidir. Aynı zamanda rol model, bireyle çoğunluklu aynı cinsiyetten olan (Hoffner ve Buchanan, 2005; Leaper ve Friedman, 2007; Lockwood, 2006), güç ve statü sahibi (Sasso ve Rude, 1987; Senemoğlu, 2007) ve yeterli görülen (Bandura, 1986; Navaro, 2020; Schulz, Hooppell ve Jenkins, 2008) kişidir.

Bandura, sosyal öğrenme kuramını temellendirirken insanları yaşamlarını kültürleme yoluyla kurmaya çalışan ve hayat boyu rol model arayışı içinde olan canlılar olarak tanımlar (Bandura, 1986). Rol model arayışının en yoğun olduğu dönemlerden biri olan ergenlikte, birey kimliğini keşfetmeye çalışırken sadece kim olduğunu değil aynı zamanda kim olmadığını da tanımlamaya çaba göstermektedir. Ergen bu dönemde benzemek istediği ve bağlanıp inanacağı kişileri belirlemek isterken neye değer vereceğini de bulmaya çalışmaktadır. Burada devreye giren rol model alma, kişinin ulaşmak istediği hedeflerini temsil eden ideal rol model ile kendini tanımlamasına olanak sağlamaktadır. Birçok alanda önemli gelişimsel ilerlemeler gösteren ergen, belirleyeceği rol modeller ile cinsel, toplumsal ve mesleki kimliğini oluşturma gayreti içerisinde. Ergenlik, “onun gibi olunmak” istenen kişiye özgü yakın davranışların gösterilmeye çalışıldığı bir dönemi içine almaktadır (Erikson, 1993).

Yapılan çalışmalarda ergenlerin ebeveyn, akraba ve öğretmenlerinin yanı sıra medya karakterlerini de rol model aldıkları ve davranışlarında onlardan etkilendikleri görülmüştür (Çimen, 2019; Karaboğa, 2019; Martin ve Bush, 2000; Run, Butt ve Nee, 2010). Giles ve Maltby (2004), yaptıkları araştırma bulgularına dayanarak ünlülerin ergenlere ikinci bir "sahte arkadaşlık" sağladığını söylemişlerdir. Araştırmalar, medya karakterleriyle özdeşleşmenin, belirli davranışların ve yaşam hedeflerinin benimsenmesini sağladığı gibi izleyicilerin beğendikleri ünlülere benzemek için görünümünde, tutumlarında, değerlerinde ve faaliyetlerinde değişiklik yapmaya çalıştığını göstermiştir (Boon ve Lomore, 2001; Murray, 1999). Gerçek yaşamdaki rol modellerin ergenlerin mesleki hedefleri ve kariyer seçimleri üzerinde etkisinin olduğu gibi (Karunanayake ve Nauta, 2004; Perrone, Zanardelli, Worthington ve Chartrand, 2002) ergenlerin medya karakterlerini modelleyerek de mesleklerini ve kariyerlerini belirledikleri görülmüştür (Christiansen, 1979; King ve Multon, 1996; Semerci ve Kalçık, 2017). Medya karakterlerinin bireyler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu (Oruç, Tecim ve Özyürek, 2011) bilinmekle birlikte bu karakterleri model almanın ergenlerin bilişsel, davranışsal, bedensel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkileyici nitelikte sonuçları olduğu da görülmektedir (Huesmann, Moise-Titus, Podolski ve Eron, 2003; Taylan, 2011). Farklı çalışmalarda dizi-filmlerde gösterilen şiddet içeriklerinin ergenlerin saldırganlık düzeyleri üzerinde etkisinin olduğunu göstermiştir (Eyal ve Rubin, 2003; MEB, 2008; RTÜK, 2005; Taş ve Yalçınkaya, 2015). Harrison (1997), zayıf vücuda sahip medya karakterleri ile özdeşim kuran ergenlerin daha yüksek seviyelerde düzensiz yeme davranışı gösterdiğini söylemiştir. Yapılan başka bir çalışmada da reklamlardaki karakterlerle özdeşleşmenin ergenlerin alkol kullanma davranışını etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır (Austin, Pinkelton ve Fujioka, 2000).

Dizi-filmlerin izlenme oranları ve izleyicilerine sunmuş olduğu karakterler itibarıyla insanların duygu, düşünce ve davranış değişimlerinde önemli bir yerinin olduğu görülmektedir (Erjem ve Çağlayandereli, 2006; Hoffner ve Buchanan, 2005; Kırtepe, 2014; Semerci ve Kalçık, 2017; Üstündağ, 2019). Ipsos (2010), 15-35 yaş aralığındaki bireylerin rol modellerini araştırdığı çalışmada katılımcılara "En beğendiğiniz, davranışlarını kendinize örnek aldığınız ünlü kim?" sorusu yöneltilmiş ve araştırma sonucunda en çok rol model alınan kişinin araştırmanın yapıldığı süreçte Ezel dizi-filminin başrol karakterini canlandıran Kenan İmirzaloğlu olduğu ortaya çıkmıştır.

Literatürdeki bulgulara bakıldığında dizi-filmlerin izlenirliğinin yüksek olduğu görülmekle birlikte medya karakterlerinin bireyler üzerinde çok çeşitli alanlarda etkilerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Medya karakterlerinin etkilerine dair daha çok nicel araştırmaların yapıldığı (Erjem ve Çağlayandereli, 2006; Giles ve Maltby, 2004; Igartua, Acosta ve Frutos, 2013; Karaboğa, 2019; Kırtepe, 2014; Martin ve Bush, 2000; Özkan, 2013; Run ve ark., 2010; Taş ve Yalçınkaya, 2015; Taylan, 2011; Üstündağ, 2019) ve yalnızca televizyon dizi-filmlerinin genel olarak etkilerinin araştırıldığı (Erjem ve Çağlayandereli, 2006; Kırtepe, 2014; King ve Multon, 1996; Murray, 1999; Özkan, 2013;

Semerci ve Kalçık, 2017; Taş ve Yalçınkaya, 2015; Taylan, 2011; Üstündağ, 2019) görülmektedir. Bunun yanı sıra dizi-film karakterlerinin rol-model alma davranışı üzerindeki etkisine yönelik oldukça sınırlı sayıda çalışma (Erjem ve Çağlayandereli, 2006; King ve Multon, 1994; Üstündağ, 2019) olduğu da görülmektedir. Yapılan çalışmaların özellikleri göz önünde bulundurulduğunda rol model alma ve internet dizi-filmleri konularında önemli bir eksiklik olduğu görülmektedir. Bu çalışmada televizyon dizi-filmlerinin yanı sıra internet dizi-filmleri de çalışmaya dâhil edilerek ergenler açısından modern dijital dünyadaki trendlerin ve rol modellerin daha iyi anlaşılması amaçlandı. Özellikle araştırma yönteminde nitel desen kullanılarak öğrencilerin dünyalarının derinlemesine analiz edilmesi hedeflendi. Dizi-filmlerdeki karakterlerin lise öğrencilerinin rol model alma davranışları üzerindeki etkilerinin incelendiği bu nitel araştırmanın literatüre değerli ve özgün katkılar sunması beklenmektedir. Bu kapsamda oluşturulan araştırma sorumuz şu şekildedir: Popüler dizi filmlerde yer alan karakterlerin lise öğrencilerinin rol-model alma davranışları üzerindeki etkileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Siirt ilindeki lise öğrencilerinin izledikleri popüler televizyon ve internet dizi-filmlerinin rol-model alma davranışını nasıl etkilediğinin değerlendirilmesinde nitel araştırma deseni kullanıldı. Diğer araştırma desenlerinden farklı olarak nitel çalışmaların incelenen konunun derinlemesine ele alınmasına olanak tanınması onu avantajlı bir konuma getirmektedir (Patton, 2014). Bir problemin keşfedilmesi amaçlandığında, katılımcıların yaşam ortam ve bağlamlarının incelenmesinin amaçlandığı çalışmalarda ve farklı öğelerden oluşan durumların detaylı bir şekilde kavranması gerektiğinde nitel araştırma deseni kullanılır (Creswell, 2013). Bu çalışmada da öğrencilerin televizyon ve internet dizi-film karakterlerinin rol-model davranışları üzerindeki etkilerinin bağlam ve ortamının derinlemesine incelenerek anlaşılması ve yorumlanması amaç edinilerek bu desen seçildi.

Katılımcılar

Bu çalışmada nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan amaçlı örnekleme yöntemi kullanıldı. Amaçlı örneklemede araştırmacı, ilgili evrenin özelliklerini belirler ve sonra bu özelliklere sahip bireyleri örnekleme almaya çalışır (Johnson ve Christensen, 2014). Bu çalışmada da öğrencilerin popüler dizi-film karakterlerinden nasıl etkilediklerini araştırabilmek için amaçlı örnekleme kullanılarak dizi-film izleyen öğrencilere ulaşıldı. Amaçlı örneklemede seçilen grup, yürütülen çalışmaya en zengin veri kaynağını sağlayacak kişilerden belirlenmelidir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012). Bu amaç göz önünde bulundurularak araştırmanın çalışma grubu Siirt ili merkezinde üç farklı lisede (Fen Lisesi, Siirt Lisesi ve Anadolu Lisesi) öğrenim gören ve dizi-film izleyen 11 ve 12.sınıf öğrencileri arasından seçildi. Bu öğrenciler içerisinden araştırmaya gönüllü olarak katılım gösteren her liseden 10 kişi olmak üzere 15 erkek ve 15 kız

toplam 30 öğrenciye ulaşıldı. Katılımcıların yaşları 17 ile 18 yaş arasındadır (ort: 17.57; SD= .507).

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 2018-2019 yılları arasında toplandı. Bu çalışmada verilerin toplanması için Siirt ili merkezindeki Fen Lisesi, Siirt Lisesi ve Anadolu Lisesi müdürlükleri ile görüşülüp gerekli resmi izinler alındı. Daha sonra bu okulların rehberlik servisleri ile irtibata geçilerek araştırmaya gönüllü olarak katılım gösterecek dizi-film izleyen öğrencilere ulaşılması noktasında okul psikolojik danışmanlarından yardım istendi. Okul psikolojik danışmanlarının desteğiyle her okuldan beş kız ve beş erkek olmak üzere 10 öğrenci belirlendikten sonra katılımcılarla ortak gün, saat ve yer ayarlandı. Görüşmeleri yapmadan önce katılımcılara toplanan verilerin sadece bilimsel amaçlı kullanılacağı ve başka bir alanda kullanılmaksızın saklı tutulacağı bilgilendirildi. Ayrıca katılımcılar bilgilendirilerek ve katılımcıların sesli onamları alınarak yapılan görüşmeler cep telefonu yolu ile kayıt altına alındı. Katılımcılara görüşme formunda bulunan sorular yöneltilip 8-15 dakika aralığında yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler toplandı. Görüşmelerin büyük çoğunluğu daha önce belirlenen gün ve saatte rehberlik servisi odasında yapıldı. Rehberlik servisi odasının uygun olmadığı zamanlarda okul içerisinde o saatlerde görüşme için uygun ve sessiz olan yerlerde (ders olmayan sınıflar, laboratuvarlar) görüşmeler yapıldı. Görüşme ses kayıtları bire bir transkript edildi. Katılımcıların isimleri ve kimliklerini açığa çıkaracak olası bilgiler transkript sırasında değiştirilerek makalenin son halinde bu değiştirilmiş hali sunulurken katılımcıların kimlikleri gizlendi. Kız öğrencilere farklı kız kod isimleri, erkek öğrencilere de farklı erkek kod isimleri verildi. Bulgular kısmında da katılımcıların görüşleri bu kod isimler ile aktarıldı.

Veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme, insanların ancak dolaylı yollarla gözlemlenebilen tutum, algı, duygu ve düşüncelerini kendilerine birtakım sorular yönelterek anlamaya ve anlamlandırmaya çalışma yöntemidir (Patton, 2014). Bu çalışmada da öğrencilerin izledikleri popüler dizi-filmler ve karakterleri hakkındaki görüşlerini derinlemesine keşfedebilmek için görüşme yöntemi kullanılarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” ile veriler toplandı. Bu formun ilk kısmında öğrenciye ilişkin demografik bilgiler (okul, sınıf, yaş ve cinsiyet) içermektedir. Formun ikinci kısmında öğrencilerin popüler dizi-filmlerde yer alan karakterlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi için altı soru yer almaktadır (Örnekler: Son zamanlarda hangi dizi-filmleri sürekli takip ediyorsunuz? Dizi filmlerde sizi en çok etkileyen karakter kim ya da kimler? Dizi-filmlerdeki karakterlerin sizi etkilemesinin sebepleri nelerdir ve nasıl etkiliyor örnek verebilir misiniz?)

Veri Analizi

Nitel araştırmalardaki analiz türleri incelendiğinde kullanılan en yaygın analizin görüşmelerin içeriğinin derinlemesine tarandığı içerik analizi olduğu görülmektedir

(Merriam, 2013). Öğrencilerle yapılan görüşmelerin ses kayıtlarının bir kısmı transkript edilirken yeni veriler de toplanmaya devam edildi. Veriler transkript edildikçe Nvivo 10 paket programına aktarıldı ve bu program kullanılarak içerik analizi yapıldı. Nvivo nitel analiz programında katılımcıların görüşleri okunarak cümlelerden ve paragraflardan kodlar çıkarıldı. Saldana (2013) ilk döngü ve ikinci döngü kodlama olarak sınıflandırdığı birçok kodlama yönteminden bahsetmektedir. Araştırmacıların kodlama yaparken tek bir yaklaşıma bağlı kalmalarının bir gereği yoktur. Kodlama yöntemleri gerek duyulduğu üzere bağdaşık olarak “karma ve uyumlu” olabilir (Miles, Huberman ve Saldaña, 2014). Bu çalışmada da tanımlayıcı, in vivo, duygu ve değer kodlama gibi kodlama teknikleri kullanıldı. İçerik analizinin aşamaları takip edilerek ortak özellik ve ilişki barındıran kodlardan kategori, kategorilerden de “konuşma tarzı”, “fiziksel görünüm ve kıyafet”, “motivasyon sağlama”, “kişiler arası ilişkiler”, “kariyer edinme” olmak üzere beş ana tema oluşturuldu. Analiz sürecinde tüm kod, kategori ve temalar hem tümevarım hem de tümdengelim yöntemleriyle incelenerek son şekilleri verildi. Araştırmanın verileri farklı zaman dilimlerinde araştırmayı yapan yazarlar tarafından analiz edilerek tutarlılık noktasında karşılaştırıldı. Bu karşılaştırma nitel analizlerde kodlama yapan kişiler arasında görüş birliğinin oluşmasını sağlamaktadır (Creswell 2013).

Bulgular

Lise öğrencileri ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan temalar şunlardır: (a) konuşma tarzı, (b) fiziksel görünüm ve kıyafet, (c) motivasyon sağlama, (d) kişiler arası ilişkiler, (e) kariyer edinme. Bu beş temaya ilişkin bulgular katılımcıların bire bir ifadeleri ile aşağıda sunuldu.

Konuşma Tarzı

Katılımcıların 18'i (%60) takip ettikleri dizi-filmlerdeki karakterlerin konuşma tarzlarından ve kullandıkları kelimelerden etkilenerek onları taklit ettiklerini ifade etti. Bazı katılımcılar ilk başlarda dizi film karakterlerinin sadece kullandıkları kelimeleri taklit ettiklerini, ancak bir süre sonra kelimelerle birlikte bu karakterlerin birçok davranışını da model almaya başladıklarını belirtti. Katılımcılardan Didem, izlediği karakterin repliklerini taklit ederken zamanla o karaktere büründüğünü şu şekilde ifade etti:

Kıralık Aşk dizisinde Koray diye bir karakter vardı. Onun repliklerini birbirimize söylüyorduk ilk başta espri olsun diye ama sonra baktık dilimize dolanmış hep aynı kelimeleri kullanıyoruz. Sonra bir baktım resmen o karaktere bürünmüşüm yani espri olsun diye başladı ama sonra bir baktım ona bürünmüşüm.

Dizi-filmlerin bir süre sonra bazı arkadaşlarında argo kelimeler kullanımını arttırdığını dile getiren katılımcılar da oldu. Bazı katılımcılar dizi filmlerin yeni kelimeler

öğrenmelerine olanak tanıdığını söylerken birçok katılımcının ortak fikri bu dizlerin argo ifadelerin kullanımını arttırdığı yönündeydi. Katılımcılar, mahallelerinden tanıdıkları arkadaşları ve komşularının dizi-filmlerdeki karakterler gibi konuşup daha çok argo kelimeler kullandıklarını ve bu kelimelerin zamanla normalleşerek kullanıldığını söylediler. Sinan mahalledeki arkadaşlarının izledikleri dizi-filmlerden sonra daha çok argo kelimeler kullanmaya başladıklarını, İrem ise dizi-filmlerin argo kelime kullanımını normalleştirdiğini belirtti:

Mahalledekilerin hepsi Sıfır Bir izledikten sonra daha çok küfürler falan arttı, sigara içmeler arttı ister istemez etkileniyorlar. (Sinan)

Şey düşünüyorum ben şiddet, küfür, cinsel içeriklerin toplumda mesela diziler izlendiği zaman oradaki karakterler küfredince gülüp geçiyor. Sonra da insanlar 'ya demek ben de küfür etsem insanlar gülüp geçecek' diye düşünüyör bu psikolojiyle kötü etkisi oluyor. (İrem)

Katılımcılar dizi-filmlerdeki konuşma tarzlarının sadece kendilerini değil evlerinde, okullarında, kaldıkları yurtlarda birçok kişiyi etkilendiğini bu etkileri yakın çevrelerindeki kişilerde sürekli gözlemlendiklerini söyledi. Örneklerindeki kişilerin dizi-film karakterleri gibi konuşup onlar gibi davrandıklarını ve bazı kelimeleri sıklıkla kullandıklarını şu şekilde ifade ettiler:

Mesela yurttayken sürekli bir "Sıfır Bir'e özenen arkadaşlar oldu. Adana ağzıyla çok konuşan oldu mesela gereksiz ama öyle oluyordu. (Mahmut)

Kardeşimde çok bariz etkilerini görüyorum mesela konuşmaları çok onlarınkine benziyor. Çünkü izlediği dizilerdeki başkarakterler gibi davranmaya başladı. İşte hani dizilerde var ya annesi babası her dediğini yapmış şımarık kızlar aynı onlar gibi konuşmaya başladı. Dedik ki "yapma bunlar doğru değil, gerçek hayat böyle değil" ama dinlemiyor. (Hilal)

Benim kuzenim "Çukur", "Kurtlar Vadisi", "Eşkya Dünyaya Hükümdar Olmaz" gibi dizileri izliyor. Konuşurken onlar gibi konuşmaya çalışıyor sesini değiştiriyor. Hareketlerini ve yürüyüşünü onlar gibi yapmaya çalışıyor, "adamlık", "delikanlılık" gibi kelimeleri çok fazla kullanmaya başladı. (Mustafa)

Fiziksel Görünüm ve Kıyafet

Katılımcıların 15'i (%50) izledikleri dizi-filmlerden hem kendilerinin hem de çevrelerindeki insanların kıyafet seçimi, saç tarzı, makyaj yapma, dövme yaptırma ve birtakım dizi-film sembolleri kullanma konularında etkilendiklerini söyledi. Özellikle katılımcı kız öğrencilerin makyaj yapma, saç tarzı ve kıyafet seçiminde, erkek katılımcıların ise dövme yaptırma, özel semboller kullanma ve saç kesim tarzı konusunda

dizi-film karakterlerini daha çok model aldıkları görülmektedir. Âdem, izlediği dizi-filminden sonra kendisinin askeri eşofman aldığını ve arkadaşlarının da palto giymeye başladığını şöyle belirtti:

Ben askeri eşofman almıştım kendime bu “Söz” dizisini izlediğimden beri çoğunlukla askeri eşyalara merak duyuyorum. Arkadaşım da “Çukur”u izlediği için o da paltoyla falan gelmeye başladı artık okula. Özeniyor yani özenti bildiğin yani, sırf o karaktere bürünmek amaç bu yani.

Benzer şekilde katılımcılardan Selami ve Emir de “Çukur” ve “Sıfır Bir” dizi-filmelerini izleyen arkadaşlarının bu dizi-filme özgü kıyafetleri kullanmaya başladıklarını şu şekilde belirttiler:

Mesela Çukur dizisini izleyen arkadaşlarım kıyafetlerini giymeye başlıyorlar, Çukur tişörtü alıyorlar. (Selami)

Sonra bakıyorum herkes Çukur tişörtleri giyiyor. Çukur işaretleri yapıyor çok saçma geliyor bana sinirlerim bozuluyor. Bir çarşıya çıktığımızda bakıyorum hepsi Sıfır Bir dizisindekilere benziyor hepsi koyun kırpması gibi direk tas kafa saçlarını kestiriyorlar hiç düşünmüyorlar yani böyle yapıyorlar. (Emir)

Yapılan görüşmelerde dizi film karakterlerinin kıyafetler üzerindeki etkilerinin yanı sıra öğrencilerin saç stili ve makyaj gibi davranışlarını da biçimlendirdiği görülmektedir. Derya ve Pelin, yurtlarında ve mahallelerindeki arkadaşlarının “Hercai” dizi-film karakterlerinin saç stilini taklit ederek saçlarının şeklini onlara benzetmeye çalıştıklarını şu ifadelerle belirttiler:

Mesela başrol oyuncusu saçını değiştiriyor diye saçını değiştirenler var mesele mahalleden arkadaşlarım Hercai dizisinde Miran saçlarını öne doğru uzattı diye öne doğru uzattılar. (Derya)

Hercai dizisinde Reyhan vardı o kız saçlarını hep bu şekilde [arka kısmında topuz] toplardı. Sanki ondan sonra yaygınlaşmaya başladı. Çoğu kişi böyle yapmaya başladı gibime geliyor yurttan görüyorum hatta Reyhan’a benziyorum diyen de oluyor etkisini görüyorum. (Pelin)

Benzer şekilde katılımcılardan Hilal de izlediği dizi-filmin başrol karakterinin hem saç hem makyaj hem de giyim tarzını model aldığını ve o karaktere çok bağlandığını şu şekilde belirtti:

Defne’nin [Kıralık Aşk dizi-filminin başrol karakteri] saçını, Defne’nin ruju, Defne’nin kıyafetleri çok ilgimi çekti. Benim hatta bir ara saçımı Defne’nin saçını gibi kızıl boyatmayı bile düşünüyordum tabii cesaretim yoktu anneme diyordum üniversiteye gidince boyatacağım diye annem karşı çıkıyordu filan. Çok bağlanmıştım daha çok hevesleniyordum makyaja falan.

Motivasyon Sağlama

Katılımcıların 15'i (%50) kendi hayatlarındaki zorluklarla, problemlerle ve çıkmazlarla baş etmede dizi-film karakterlerinden ilham alarak motive olduklarını belirtti. Katılımcı öğrenciler bu karakterlerin dizi-filmdeki hikâyelerinin kendilerini motive ederek hedefledikleri bir işi başarmaya yönelik inançlarını arttırdığını dile getirdi. Katılımcılardan Ali izlediği dizi-filmde yer alan karakterlerin kendisine pes etmemeyi öğrettiğini şu sözlerle ifade etti:

Pes etmemeyi öğretiyor diyebiliriz. Ya dediğim gibi mesela pes edecek falan hani zorlukların üstesinden gelebileceğimi anlıyorum onları [Diriliş Ertuğrul dizi-film karakterleri] gördükten sonra.

Bazı katılımcılar dizi-filmdeki karakterlerin başarı öykülerinden etkilenerek kendi yaşamlarında daha önceden zor gelen bazı şeyleri yapmak için motive olduklarını belirtti. Seda, izlediği aşk dizi-filminden sonra imkânsız diye bir şeyin olmadığını ve kendisinin de dizi-film karakterlerinin yaptıklarını uygulayabileceğini şu sözlerle ifade etti:

Bu film [Ezel] aşk filmi, insanın sevgisinin ne kadar güçlü olduğunu gösterebiliyor. Mesela ben bunu yaparım diyor insan için imkânsız diye bir şey yoktur öyle. Her şey yapar özellikle bir kadın isterse her şey yapar. Aynen mesela bir şeyi sen istersen yaparsın. Demek ki insanlar her şeyi yapabilir, o yapıyorsa ben de yaparım diye düşünüyorum.

Katılımcılardan Şeyma, izlediği dizi-film karakterinin çalışma azmini gözlemlediğinde kendisinin de hırslandığını ve hedeflerine ulaşmak için motive olduğunu söylerken, Didem de izlediği doktor dizi-filminden sonra kendisinin de zorluklar karşısında pes etmeyip başarılı olabileceğine inandığını belirtti:

Kalp Atışı'nda izlediğim kızda şey vardı hani babasıyla küsüyor falan hocasından etkileniyor doktor olmak istiyor. Kız sabah akşam çalışıyor mesela o çalıştıkça benim de çalışsam geliyordu daha çok hırs kapıyordum. (Şeyma)

Şu anda beni en çok etkileyen Mucize Doktordaki olabilir yani onun yaşam öyküsü. 12. sınıf olduğum için herhalde demek ben de yapabilirim, başarabilirim olabiliyormuş diyorum. (Didem)

Bayram, takip ettiği dizi-film karakterinin hedeflerinden vazgeçmeyip bu hedefleri gerçekleştirmesinin etkileyici olduğunu ve kendi hayatında da bu felsefeyle yaşadığını şu şekilde ifade etti:

Beni en çok etkileyen hiç bir zaman vazgeçmemesi [Esaretin Bedeli filminin başrol karakteri Ellis Boyd Redding] otuz yıl boyunca insan her şeyden vazgeçer ama o vazgeçmiyor. Oradakilere yardım etmek istiyor,

hatta orada bir kütüphane oluşturuyor hem yardımseverlik hem vazgeçmemesi. Mesela inançlı olmak en önemlisi, ben hep kendime derim 'her maçın hikâyesi farklıdır' benim hayat felsefem olmuştur. Ben bu kafada yürüyorum hayatı, her ne kadar bazen ümitsizliğe gitsem de düşünüyorum, yapabilirim diyorum inancımı koruyarak devam ediyorum.

Kişiler Arası İlişkiler

Katılımcıların büyük bir kısmı (n=21; %70) dizi-film karakterlerinin kişilik özelliklerinden ve bunun yansımaları olan kişilerarası ilişki tarzlarından etkilendiklerini söyledi. Kişiler arası ilişkilerde bu etkilenmenin "empati", "fedakârlık", "şiddet eğilimi" ve "güvensizlik" konularında olduğu görüldü. Katılımcılar izledikleri dizi-film karakterlerinin özelliklerini kendi özelliklerine benzettiklerini ve bu karakterlerin onlarda davranış değişikliğine yol açtığını belirtti. Ayrıca arkadaşlarının ve akrabalarının da dizi-filmlerden etkilenerek birtakım farklı davranışlarda bulduklarını ifade ettiler. Kemal, dizi-film karakterlerinden etkilenerek farklı inançlarda olan insanlara karşı daha çok empati kurmaya çalıştığını şu şekilde ifade etti:

Mesela "Sense 8" en etkilendiğim dizi oydu. O dizide 8 farklı insan vardı 8'i de birbirinden ayrı hem kültürel olarak hem de zihin olarak ayrıldılar. Onların yaşadığı zorlukları görüyordum ve ben mesela o insanlardan biri değildim ama ben o insanlardan biriymiş gibi hissediyordum. Artık onlara karşı nasıl davranacağımı o topluluğa dâhil olan insanlarla nasıl konuşacağımı anlamış oldum.

Didem, izlediği dizi-filmdeki karakterin etkisi ile otizm ile ilgili düşüncelerinin değiştiğini ve otizmlilere artık farklı davrandığını söylerken Selami dizi-filmi izledikten sonra eskisine göre daha çok karşısındaki insanı duyu ve düşüncelerini önemseydiğini belirtti:

Ya da otizimli [Mucize Doktor dizi-filmi] arkadaşlarımıza artık o bir hastalık değil farklılık diye bakmak beni baya bir etkiledi. Artık onlara karşı bir şey konuşulduğu zaman hasta ya da engelli denildiği zaman tepki gösteriyorum. Direkt tepkimi koyabiliyorum. Eskiden ben öyle çok takmıyordum belki onlar gibi düşünüyordum ama şimdi bakış açımı değiştirdim. (Didem)

Bu dizinin [Game Of Thrones dizi-filmi] benim hayatıma yönelik şöyle bir etkisi oldu. Hep kendimi düşündüğümü söylerler ben artık öyle düşünmüyorum. Mesela karşımdakini de düşünmeye başladım yani karşımdaki ne hisseder, hep kendim demiyorum kardeşlerim annem babam onlara da yardım etmeye çalışıyorum. Yani bir çuval kaldırdığımızda kardeşimle beraber abimle beraber, o tek başına kaldırdığı zaman içimde bir cız oluyor. Ona yardım etmek istiyorum bir köşesinden tutmak istiyorum çuvalın. (Selami)

Bazı katılımcılar, dizi-filmlerdeki karakterlerin yaptığı fedakârlıkların onları diğer insanların acılarını daha fazla anlamaya ve bu acıları gidermeye yönelik fedakârlıklar göstermeye yönelttiğini söyledi. Kerim, izlediği karakterin fedakârlığından etkilendiğini ve bu fedakârlık örneklerini kendine model aldığını şu şekilde ifade etti:

Orada bir isim var etkilendiğim Clay Jensen [Ölmek İçin 13 Sebep dizi-film başrol karakteri] diye kendime benzetiyorum o adamı. Sürekli fedakârlıklar yapıyor. Çünkü ben de öyle biriyim, arkadaşım için dostum için elimden ne geliyorsa maddi manevi her şeyi yapmaya hazırım, feda ederim her şeyimi. Ondan etkilenmiştim yani çünkü kendime çok benzetiyorum sırf onun için izliyorum. Yani arkadaşları için ceza evine bile girmişti o çocuk. Ben de olsam girebilirdim belki bir arkadaşım için sırf o iyi olsun diye yani feda ederdim.

Dizi-filmlerin şiddete eğilimi artırdığını ve kabadayılığa özendirdiğini katılımcılar farklı dizi-filmlerden örnekler vererek açıkladılar. Dizi-film izledikten sonra katılımcılardan Sinan kuzeninin, Mustafa ise kardeşinin şiddet içeren davranışlarının arttığını şu sözlerle ifade ettiler:

Çevremde görüyorum mesela kuzenim Çukur izliyor diye kavgacı olmuştu. Tavırları değişmişti evdekilere cevap veriyordu teyzemlere falan. (Sinan)

Kardeşim var daha küçük, Çukur izlediği zaman oda etkileniyor. Yamaç [Çukur dizi-film başrol karakteri] geldi diye seviyor dövüş sahnelerini çok seviyor izlemeyi. Normalde korkması lazım ama seviyor. Benimle sürekli kavga etmek istiyor hareketler yapıyor canı acıyınca ağlıyor ama durmuyor gördüğü için hep kavga etmek istiyor. (Mustafa)

Katılımcılardan Mahmut ve Emir, çevresindeki arkadaşlarının dizi-filmlerin etkisinde kalarak kabadayılık rollerine girdiklerini belirttiler. Mahmut kaldığı yurttan dizi-filmten sonra ağalık taslayan ve haraç kesen arkadaşlarının olduğunu söylerken Emir de arkadaşlarının izledikleri dizi-filmin etkisiyle racon [argo dilde yol, yöntem, usul] kesmeye başladıklarını belirtti:

“Sıfır Bir” dizisini izledikten sonra yurttan kendini ağa sananlar oldu. Kaldığımız yurttan bizi böyle toplamaya çalışıp ‘biz bir aileyiz ben kafay-sam sen elsin’ gibilerinden baya var ya çok şey yaşadım. Mesela haraç kesen oldu, ‘sigara alacaksın bana’ diyen oldu. (Mahmut)

Ezel izleyen arkadaşlar racon kesiyordu. Ama çok oluyor bunlar çok karşılaşıyoruz. Toplum böyle bizim okul için demiyorum ama liselere baktığımızda çoğunluk böyle. (Emir)

Katılımcıların bazıları izledikleri dizi-filmdeki olay örgüsünün etkisinde kalarak etraflarındaki insanlara karşı daha güvensiz davranmaya başladıklarını söyledi. Didem, izlediği dizi-filmten sonra arkadaşlarına olan güveninin sarsıldığını ve arkadaş seçiminde daha dikkatli olduğunu söylerken Mahmut da dizi-filmlerdeki karakterlerin güven problemlerinin kendi ilişkilerini de etkilediğini ve insanlara karşı ön yargı oluşturduğunu belirtti:

Ben de düşünmeye başladım acaba etrafımdakiler bana yalan mı söylüyor gibisinden. Artık arkadaşlarım içinde daha dikkatli olmaya başladım özellikle arkadaş seçiminde. Çok zor güvenmeye başladım artık. (Didem)

Birçok dizide insanların ne olduğu belli olmuyor en güvendiğin kişi sana ihanet edebiliyor. Hainlik beklediğin kişi senin en yakın arkadaşın olabilir. Ben de artık insanlara ön yargıyla yaklaşıyorum. (Mahmut)

Kariyer Edinme

Katılımcıların 6'sı (%20) dizi-filmde izledikleri karakterlerin mesleklerinden etkilenerek ileride yapacakları kariyer seçimlerini bu karakterlerin meslekleri doğrultusunda yapmak istediklerini söyledi. Âdem, askerlerin başrol aldığı Söz dizi-filmini izledikten sonra asker olmaya karar verdiğini şu sözlerle ifade etti:

Söz dizisi hayatımı belirlemede büyük rol oynadı. Oradan etkilendiğim askerlerden dolayı askeri üniversiteye başvurduğum sınavlarına girdim sonuçlarını bekliyorum işte sonuçlar açıklanırsa inşallah oraya gitmeyi düşünüyorum.

Katılımcılardan Hasan da Âdem gibi izlediği askeri dizi-filmlerden etkilenerek asker olmaya karar verdiğini ve bunun için askeri üniversite sınavlarına gireceğini söylerken, Merve de "Doktorlar" dizisi sonrasında doktor olmak istediğini belirtti:

Yani o diziler [Söz, Börü] benim de hayatımda etkili oldu. Ben de bir asker olmaya karar verdim, hatta olmayı da düşünüyorum hala kararlıyım. Mesela bu sene Milli Savunma Üniversitesi'ne başvurmayı düşünüyorum yani o kadar ciddi bir etki oldu üstümde. (Hasan)

Doktorlar diye bir dizi vardı orada sürekli o doktorları görüp doktor olmak istiyordum şimdiye kadar sürdürdüm mesela bu. (Merve)

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın bulguları incelendiğinde katılımcıların bir kısmının dizi-filmdeki karakterlerin konuşma tarzlarından etkilendiklerini ve özellikle arkadaşlarının argo konuşmalarının arttığını gözlemlediklerini dile getirdiler. Bu bulgu Taş ve Yalçınkaya'nın (2015) çalışmalarındaki dizi-film karakterlerinin öğrencilerde argo kullanımını artırdığı sonucunu desteklemektedir. Ayrıca yapılan görüşmelerde katılımcılar artan

argo kullanımının bir aşamadan sonra normalleştiğini de belirttiler. Bu durum model alma davranışının etkilerinden olan *modelin yasaklanan davranışları teşvik etmesi* ile açıklanabilir. Araştırmacılar bunu dolaylı pekiştirecin engellenmemesi olarak açıklamaktadır. Kişi model karakterin davranışlarının cezalandırılmadığı veya ödüllendirildiğini gördüğünde bu davranışları yapmaya motive olmaktadır (Bandura, 1977, 1986; Bandura ve Walters, 1963; Rosenthal ve Zimmerman, 1978). Katılımcılardan bazıları kendilerinin ve arkadaşlarının dizi-filmdeki karakterlerin konuşmalarını gündelik hayatlarında sıklıkla kullandıklarını ifade etti. Özellikle okul ortamlarından örnek veren katılımcılar, okullarında herkesin bir dizi-film karakterini canlandığı ve belirli repelikleri kullandığı ortamlar oluştuğunu aktardı. Semerci ve Kalçık (2017) da çalışmalarında öğrencilerin dizi-film diyaloglarını günlük yaşamlarında kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmelerde katılımcıların fiziksel görünüm ve kıyafet ile ilgili model alma davranışlarının saç tarzı, makyaj yapma, kıyafet seçimi, dövme yaptırma ve dizi-film sembolleri kullanma alanlarında olduğu görüldü. Özellikle dizi-film kıyafetlerinin satıldığını belirten katılımcılar bu kıyafetleri satın alınıp günlük hayatta kullanıldığını aktardı. Bu bulgulara paralel olarak Martin ve Bush (2000) da yaptıkları çalışmada model alınan medya karakterlerinin satın alma davranışları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Run ve arkadaşları (2010) ise ergenlerin ünlüleri ebeveynlerinden daha çağdaş olarak algıladıkları için kıyafet satın alma davranışlarında onları model aldıklarını söylemiştir. Dizi-film karakterleri gibi giyinmenin yanında katılımcılar, saç tarzlarını belirlerken de bu karakterlerin etkili olduğunu belirttiler. Katılımcılardan bir kısmı kendilerinin ve arkadaşlarının dizi-film karakteri gibi saçlarını uzattıklarını ya da kestirdiklerini ifade etti. Bu bulgular Murray'ın (1999), yaptığı çalışmada ulaştığı ergenlerin dizi-film karakterleri gibi giyinip onlar gibi saçlarını boyattıkları sonucunu desteklemektedir. Semerci ve Kalçık (2017) da dizi-film karakterlerinin kişilerin saç kesim tarzı ve makyajları üzerinde etkili olduğunu söylemişlerdir. Söz konusu bulgulara paralel olarak bu çalışmada da katılımcılardan bazıları hem kendilerinin hem de arkadaş ve akrabalarının izledikleri dizi-film karakterlerinin makyaj yapma tarzını örnek aldıklarını belirtti.

Bu çalışmada elde edilen bulgulardan bir diğeri de katılımcıların arkadaşlarının ve çevrelerinde gözlemledikleri insanların dizi-film karakterlerinden etkilenerek vücutlarına veya kıyafetlerine özel semboller çizdiklerini söylemeleridir. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde Çukur dizi-filminin özel sembolünün dövmesini yaptıkları görülmektedir. Bu özel sembolün okul duvarları, sıralar ya da okul yolundaki binalara çizildiğini aktaran katılımcılar, üzerinde bu sembolün bulunduğu kıyafetlerin de son derece popüler olduğunu belirtti. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda ergenlerin izledikleri dizi-filmle özgü özel semboller kullandıkları bulgusuna rastlanmamıştır. Bu yönüyle çalışma sonuçlarının literatüre özgün katkılar sağladığı söylenebilir.

Barry Sanders (1994) televizyonun insanlara basmakalıp çözüm yolları sunarak edilgen hale getirdiğini bu sebeple de insanların problemler karşısında kendilerine

özgü baş etme yöntemi geliştiremediklerini savunmuştur. Çimen (2019) ise zorluklarla mücadele etmede izleyicilerin dizi-film karakterlerinden ilham aldıklarını belirtmektedir. Bu araştırmada da bazı katılımcılar izledikleri dizi-film karakterlerinin verdikleri zorlu mücadelelerdeki davranış biçimlerinin onların azim ve inancını güçlendirdiğini belirtti. McIntyre ve arkadaşları (2011) çalışmalarında kişilerin hayatlarının zor süreçlerinde model karakterlerden ilham alarak kendilerini güvende hissettiklerini söylemişlerdir. Bu araştırmada da benzer şekilde katılımcıların bazıları dizi-film karakterlerinin göstermiş oldukları cesaret ve motivasyon örneklerinin kendilerini olumlu etkilediğini belirtti. Greenberg ve arkadaşları (1982), kişinin rol modeli gözlemleyerek kendi problemlerinde kullanacağı yeni yöntemler öğrendiğini söylemektedirler. Bu araştırmada da katılımcılar izledikleri dizi-film karakterinin başarıma yöntemlerini örnek aldıklarını söyledi. Katılımcılar sevdiği dizi film karakterinin başarılarını gözlemledikten sonra kendi yaşamlarında var olan sorunları çözmek için daha fazla motive olduklarını belirtti. Bu durum farklı araştırmalarda da elde edilen (Bages ve Martinot, 2011; Huguet ve Regner, 2007; Marx ve Roman, 2002) rol modellerin ‘ben de yapabilirim’ mesajı verdiği sonuçlarını destekler niteliktedir.

Katılımcıların büyük bir kısmı kendilerinin ve çevrelerindeki insanların izledikleri dizi-filmlerden empati, şiddet eğilimi, fedakârlık ve güvensizlik alanlarında etkilendiklerini aktardı. Bazı katılımcılar da izledikleri dizi-filmlerin hikâyelerinin içine girerek kendilerini dizi-film karakterleri gibi hissettiklerini ve ilerde onlara benzemek istediklerini söyledi. Cohen (2001) de medya karakteri ile özdeşleşme sürecini izleyicinin kendi kimliğini kaybedip model aldığı karakterin kimliğini alması olarak tanımlamıştır. Katılımcıların görüşleri onların yeni bir kimlik kazanmak istedikleri şeklinde yorumlanabilir. Görüşmelerde katılımcılarından bazıları izledikleri dizi-filmlerin etkisinde kalarak otizm, farklı kültür ve cinsiyet yönelimli insanlara karşı bakış açılarının değiştiğini, bu insanların duygu ve düşüncelerini anlamak için daha fazla çaba harcadıklarını dile getirdi. Merton ve Merton (1968) ve Kemper (1968) de rol model almayı “kişinin yeni beceriler kazandığı bir süreç” olarak tanımlamışlardır. Bu araştırmacılara göre kişi modeli gözlemleyerek bir şeyin nasıl yapabileceğini öğrenir ve kendisinde eksik bulunduğu şeyi bu yolla tamamlamak ister.

Dizi-filmlerin şiddete eğilimi artırdığını ve kabadayılığa özendirdiğini söyleyen katılımcılar bu duruma akrabalarından ve arkadaş çevrelerinden örnekler vererek açıklamaya çalıştı. Bu bulgu, şiddet içeren TV programlarının saldırganlığı artırdığını belirten çalışmalarla benzeşmektedir (Eyal ve Rubin, 2003; Huesmann ve ark., 2003; RTÜK, 2005; Taylan, 2011). İzledikleri dizi-filmin olay örgüsü ve karakterlerin yaşadıklarından etkilendiklerini ifade eden bazı katılımcılar kendilerinin artık kişiler arası ilişkilerde daha mesafeli, ön yargılı ve güvensiz davrandıklarını söyledi. Bu araştırmada alan yazındaki diğer çalışmalardan farklı olarak kişilerin fedakârlık ve güvensizlik konularında da dizi-film karakterlerinden etkilendiği görüldü. Katılımcılardan bazıları dizi-filmlerde yer alan karakterlerin fedakârca davranışlarından çok etkilendiklerini

ve kendi yaşamlarında benzer fedakârlıklar yapmak istediklerini belirtti. Bu etki de dizi filmlerin öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerinden biri olarak görülebilir.

Dizi-filmlerin ve karakterlerinin mesleklerini belirlemede ve kariyer hedefleri üzerinde etkili olduğunu söyleyen az sayıdaki katılımcı, geleceğe dönük kariyer kararlarında dizi-film karakterlerinin mesleklerinin önemli etkisinin olduğunu belirtti. Bu bulgu Bandura'nın (1977) bahsettiği rol modelin karar verme davranışı üzerindeki etkisini açıklar niteliktedir. Başka araştırmalarda da (Christiansen, 1979; King ve Mul-ton, 1996; Semerci ve Kalçık, 2017) kişilerin medyadaki rol modellerden etkilenecek meslek ve kariyer seçiminde buldukları görülmüştür. Katılımcılardan birkaçı izledikleri dizi-filmlere göre asker, doktor ve hâkim olmak istediklerini belirttiler. Morgenroth, Ryan ve Peters (2015), hedeflerine ulaşmış rol modellerin bu modelleri örnek alan kişileri de o hedefe ulaşabilme inancını güçlendirdiğini ve kişilere bunun mümkün olduğu mesajını verdiklerini söylemektedir. Lockwood'a (2006) göre de rol model kişiler, diğer insanlara hedeflerine nasıl ulaşacakları konusunda örnek sunmaktadır.

Tüm araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmada da bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu araştırmanın ilk sınırlılığını amaçlı örnekleme ile seçilen katılımcılar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Siirt ilinde farklı liselerde öğrenim gören 30 öğrenci ile sınırlıdır. Her ne kadar çalışmanın katılımcı sayısı nitel araştırmalar için yeterli olsa da katılımcı grubunun yalnızca bir ildeki lise öğrencilerinin oluşturması hem ilkököl ve ortaokul gibi diğer öğrenim kademelerini hem de farklı coğrafi ve kültürel bölgeleri içine almaması bakımından araştırmayı sınırlandırmaktadır. Araştırmadaki ikinci sınırlılık ise kullanılan modelin kesitsel olmasıdır. Araştırma bulguları, dizi-filmlerin katılımcıların üzerindeki kısa süreli dönemsel etkilerini içermektedir. Nitel araştırmalarda yüz yüze görüşme tekniği kullanılmakla birlikte gözlem, alan notları ve günlükler gibi farklı yöntemler de bulunmaktadır. Dizi-filmlerin bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen ilerde yapılacak çalışmalarda, nitel araştırmalarda kullanılan farklı veri kaynaklarının kullanılarak katılımcı grubun uzun süreli boylamsal çalışmalar ile yapılandırılmasının ciddi katkılar sayılabileceğini düşünüyoruz.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre şu önerilerde bulunulabilir:

- RTÜK, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı gibi yetkili kurumlarca ergenlerin bilişsel, psikolojik ve sosyal gelişim dönemleri göz önünde bulundurularak TV platformlarında ve internet ortamında yayınlanan dizi-filmlerin içeriklerine yönelik tedbirler alınabilir
- Dizi-film yapım şirketleri reyting kaygısını öncelemeden ve ergenlerin ruhsal sağlık durumlarını dikkate alan bir anlayışla; şiddet öğeleri barındırmayan ve bireylerin iletişim becerilerini artırıcı özelliklerde daha kaliteli içerikler üretebilir.

- Eğitimciler ve ebeveynler tarafından ergenlerin gerçeklik algıları bozulmaksızın dizi-filmlerin motivasyon artırıcı özelliğinden faydalanılabilir.
- Okul rehber öğretmenleri öğrencilere verecekleri mesleki rehberlik hizmetleri kapsamında gerçekçi meslek tanıtımında bulunabilen dizi-filmlerinden yararlanabilir.
- Okul rehber öğretmenleri, popüler dizi-filmlerin ve karakterlerinin öğrencilerin düşünceleri, davranışları, görünümleri ve konuşmaları üzerindeki etkilerinin farkında olup okullarında görev yapan öğretmenlere bu konularda seminerler, ebeveynlere de popüler dizi-filmlerin onların çocukları üzerindeki etkilerinin kapsam ve çeşitliliği konularında eğitimler verebilir.
- Üniversitelerin eğitim fakültelerinde görev yapan akademisyenler tarafından öğrencilere yönelik popüler dizi-filmlerin psikolojik ve sosyolojik bir çerçevede içerik analizlerinin yapılabileceği etkinlikler yürütülebilir.
- Üniversitelerde verilmeye başlanan eleştirel medya okuryazarlığı eğitiminin ortaöğretim düzeyi müfredatında da bulundurulması ergenlerin medya bilinci oluşturmaya katkı sunulabilir.

Kaynakça

- ALLEN, E. C. (2019). *Do aspirational role models inspire or backfire? Perceived similarity mediates the effect of role models on minority students' college choices* (Order No. 27540330). ProQuest Dissertations & Theses Global. (2309941549). <https://search.proquest.com/docview/2309941549?accountid=16268>
- ASGARİ, S., Dasgupta, N., ve Stout, J. G. (2012). When do counterstereotypic ingroup members inspire versus deflate? The effect of successful professional women on young women's leadership self-concept. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(3), 370-383. <https://doi.org/10.1177/0146167211431968>
- AUSTİN, E. W., Pinkelton, B. E., ve Fujioka, Y. (2000). The role of interpretation processes and parental discussion in the media's effects on adolescents' use of alcohol. *Pediatrics*, 105(2), 343-349. <https://doi.org/10.1542/peds.105.2.343>
- BAGÈS, C., ve Martinot, D. (2011). What is the best model for girls and boys faced with a standardized mathematics evaluation situation: A hardworking role model or a gifted role model? *British Journal of Social Psychology*, 50(3), 536-543. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.2010.02017.x>
- BANDURA, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- BANDURA, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- BANDURA, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist*, 44(9), 1175-1184. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.9.1175>

Popüler Dizi-Film Karakterlerinin Lise Öğrencilerinin Rol Model Alma Davranışı Üzerindeki...

- BANDURA, A. (2001). Social cognitive theory of mass communication. *Media Psychology*, 3(3), 265–299. Doi: 10.1207/S1532785XMEP0303_03
- BANDURA, A., ve R. H. Waters (1963). *Social learning and personality development*. New York: Holt Rinehart ve Winston.
- BOON, S. D., ve Lomore, C. D. (2001). Admirer-celebrity relationships among young adults: Explaining perceptions of celebrity influence on identity. *Human Communication Research*, 27(3), 432-465. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2001.tb00788.x>
- CHERYAN, S., Siy, J. O., Vichayapai, M., Drury, B. J., ve Kim, S. (2011). Do female and male role models who embody STEM stereotypes hinder women’s anticipated success in STEM? *Social Psychological and Personality Science*, 2(6), 656-664.
- CHRİSTİANSEN, J. B. (1979). Television role models and adolescent occupational goals. *Human Communication Research*, 5(4), 335-337. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1979.tb00645.x>
- COHEN, J. (2001). Defining identification: Atheoretical look at the identification of audiences with media characters. *Mass Communication & Society*, 4(3), 245–264. https://doi.org/10.1207/S15327825MCS0403_01
- CRESWELL, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (3.Basımdan çeviri). (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi
- ÇİMEN, L. (2019). Eğitim fakültesi öğrencilerinin rol model tercihleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1/1), 89-111.
- ÇÖTELİ, S. (2016). İnternette izlenen dizi ve seriyallerin ‘araç iletidir’ ve ‘kullanımlar doyumlar’ bağlamında incelenmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(2), 120-134.
- ERİKSON, E. H. (1993). *Childhood and society*. New York: W.W. Norton Company
- ERJEM, Y., ve Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik: Yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 15-30.
- EYAL, K., ve Rubin, A. M. (2003). Viewer aggression and homophily, identification, and parasocial relationships with television characters. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 47(1), 77-98. https://doi.org/10.1207/s15506878jobem4701_5
- EYÜPOĞLU, A. (2010, 12 Kasım). Gençlerin rol modeli Ezel. *Milliyet*. https://www.milliyet.com.tr/cadde/ali-eyuboglu/genclerin-rol-modeli-ezel-1313285_adresinden_erisildi.
- FRAENKEL, J. R. Wallen, N. E., ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. New York: Mc. Graw-Hill.
- GİDDENS, A. (2000). *Sosyoloji*. (H. Özel ve C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.

- GİLES, D. C. (2002). Parasocial interaction: A review of the literature and a model for future research. *Media Psychology*, 4(3), 279-305. https://doi.org/10.1207/S1532785XMEP0403_04
- GİLES, D. C., ve Maltby, J. (2004). The role of media in adolescent development: Relations between autonomy, attachment, and interest in celebrities. *Personality and Individual Differences*, 36(4), 813-822. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00154-5](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00154-5)
- GREENBERG, B. S. Neuendorf, K. Rothfuss, N. B., ve Henderson, L. (1982). The soaps: What's on and who cares? *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 26(2), 519-535. <https://doi.org/10.1080/08838158209364022>
- HARRİSON, K. (1997). Does interpersonal attraction to thin media personalities promote eating disorders? *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 41(4), 478-500
- HOFFNER, C., ve Buchanan, M. (2005). Young adults' wishful identification with television characters: The role of perceived similarity and character attributes. *Media psychology*, 7(4), 325-351. https://doi.org/10.1207/S1532785XMEP0704_2
- HUESMANN, L. R. Moise-Titus, J. Podolski, C. L., ve Eron, L. D. (2003). Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behavior in young adulthood. *Developmental Psychology*, 39(2), 201-221. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.39.2.201>
- HUGUET, P., ve Regner, I. (2007). Stereotype threat among schoolgirls in quasi-ordinary classroom circumstances. *Journal of Educational Psychology*, 99(3), 545-560. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.99.3.545>
- IGARTUA, JJ. Acosta, T., ve Frutos, FJ (2013). Recepción e impacto del drama cinematográfico: el papel de la identificación con los personajes y la empatía. *Global Media Journal Meksika*, 6(11), 1-18. https://gmjei-ojs-tamiu.tdl.org/gmjei/index.php/GMJ_EI/article/view/75
- JOHNSON, B., ve Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları; Nicel, nitel ve karma yaklaşımlar* (4. Basmıdan çeviri). (İ. Budak, A. Budak vd., Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
- KARABOĞA, T.M. (2019). Lise öğrencilerinin rol model tercihlerine ilişkin bir çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 363-391.
- KARUNANAYAKE, D., ve Nauta, M. M. (2004). The relationship between race and students' identified career role models and perceived role model influence. *The Career Development Quarterly*, 52(3), 225-234. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2004.tb00644.x>
- KEMPER, T. D. (1968). Reference groups, socialization and achievement. *American Sociological Review*, 31-45.
- KIRTEPE, S. (2014). *Televizyon dizilerinin toplum üzerindeki etkileri: Sosyo-kültürel bir çözümleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- KING, M.M., ve Multon, K.D. (1996). The effects of television role models on the career aspirations of African-American junior high school students. *Journal of Career Development*, 23(2), 111-125. <https://doi.org/10.1177/089484539602300202>
- LEAPER, C., ve Friedman, C. K. (2007). The Socialization of Gender. In J. E. Grusec ve P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (s. 561-587). Guilford Press.
- LOCKWOOD, P. (2006). "Someone like me can be successful": Do college students need same-gender role models? *Psychology of Women Quarterly*, 30(1), 36-46. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2006.00260.x>
- MARTİN, C. A., ve Bush, A. J. (2000). Do role models influence teenagers' purchase intentions and behavior? *Journal of Consumer Marketing*, 17(5), 441-454.
- MERTON, R. K., ve Merton, R. C. (1968). *Social theory and social structure*. Simon and Schuster.
- MARX, D. M., ve Roman, J. S. (2002). Female role models: Protecting women's math test performance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1183-1193. <https://doi.org/10.1177/01461672022812004>
- MCINTYRE, R. B. Paulson, R. M. Taylor, C. A. Morin, A. L., ve Lord, C. G. (2011). Effects of role model deservingness on overcoming performance deficits induced by stereotype threat. *European Journal of Social Psychology*, 41(3), 301-311. <https://doi.org/10.1002/ejsp.774>
- MERRİAM, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel.
- MİLES, M.B. Huberman, A.C. Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook*. (Third edition). California: SAGE Publications.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI. (2008). Öğrencilerin televizyon izleme alışkanlıkları. Ankara: MEB. https://www.meb.gov.tr/earged/earged/TV_izleme.pdf adresinden erişildi.
- MORGENROTH, T., Ryan, M. K., ve Peters, K. (2015). The motivational theory of role modeling: How role models influence role aspirants' goals. *Review of General Psychology*, 19(4), 465-483. <https://doi.org/10.1037/gpr0000059>
- MURRAY, S. (1999). Saving our so-called lives: Girl fandom, adolescent subjectivity and my so-called life. In M. Kinder (Ed.), *Kids' Media Culture* (s. 221-235). Duke University Press.
- NAVARO, L. (2020). *Gerçekten beni duyuyor musun?* (38.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ORUÇ, C. Tecim, E ve Özyürek, H. (2011). Okul öncesi dönem çocuğunun kişilik gelişiminde rol modellik ve çizgi filmler. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(48), 281-297.
- ÖZKAN, R. (2013). Televizyon dizilerinin üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(12), 1017-1029.

- PAÍCE, E., Heard, S., ve Moss, F. (2002). How important are role models in making good doctors? *Bmj*, 325(7366), 707-710. <https://doi.org/10.1136/bmj.325.7366.707>
- PATTON, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem.
- PERRONE, K. M., Zanardelli, G., Worthington Jr, E. L., ve Chartrand, J. M. (2002). Role model influence on the career decidedness of college students. *College Student Journal*, 36(1), 109-113.
- RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU. (2005). *Radyo ve televizyon üst kurulu özel çalışma grubu sonuç raporu*. Ankara: RTÜK. http://www.ihsandag.gen.tr/index_dosyalar/RTUKRA-PORUekleriyle.pdf adresinden erişildi.
- RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU. (2018). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması*. Ankara: RTÜK. https://www.rtuk.gov.tr/rtuk_kamuoyu_arastirmalari/3890/5776/televizyon_izleme_egilimleri_arastirmasi_2018.html adresinden erişildi.
- RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU. (2019). *Yeni medya alışkanlıkları ve siber zorbalık araştırması*. Ankara: RTÜK. <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-kamuoyu-arastirmalari/3890/8181/cocuklarin-yeni-medya-kullanim-aliskanliklari-ve-siber-zorbalik-arastirmasi.html> adresinden erişildi.
- ROSENTHAL, T. L., ve Zimmerman, B. J. (1978). *Social learning and cognition*. New York: Academic Press.
- RUN, E. C., Butt, M., ve Nee, C. Y. (2010). The influence of role models on young adults purchase. *Jurnal Kemanusiaan*, 8(1).
- SALDAÑA, J. (2013). *The coding manual for qualitative researchers*. (2nd ed.). London: Sage.
- SANDERS, B. (1994). *Öküzün A'sı* (6. Basımdan çeviri). (Ş. Tahir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SASSO, G.M. ve Rude, H.A. (1987). Unprogrammed effects of training high-status peers to interact with severely handicapped children. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 20(1), 5-44. <https://doi.org/10.1901/jaba.1987.20-35>
- SEMERCİ, N. ve Kalçık, C. (2017). Televizyonda yayınlanan dizilerin lise öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme etkisine ilişkin öğrenci görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 237-262.
- SENEMOĞLU, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (1. Basım). Ankara: Gönül Yayıncılık
- SCHULZ, L.E. Hooppell, C ve Jenkins, A.C. (2008) Judicious imitation: Children differentially imitate deterministically and probabilistically effective actions. *Child Development*, 79(2), 395 – 410. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01132.x>

Popüler Dizi-Film Karakterlerinin Lise Öğrencilerinin Rol Model Alma Davranışı Üzerindeki...

TAŞ, S ve Yalçınkaya, Y. (2015). Okul içerikli dizilerin öğrenci davranışlarına etkileri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7(2), 180-190.

TAYLAN, H. H. (2011). *Televizyon programlarındaki şiddetin yetiştirme etkisi: Konya lise öğrencileri üzerinde bir araştırma* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ULUYAĞCI, C. Ünlü, S ve Bayçu, U.S. (2011). TV dizilerindeki mekânlarda kültürel yansımaların göstergebilimsel çözümlenmesi: Canım ailem. *Global Media Journal*, 2(3), 117-127.

ÜSTÜNDAĞ, A. (2019). Gençlerin model aldıkları televizyon karakterleri. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, 14(1), 27-50.